

การใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีก

Applications of Drugs and Vaccines in Poultry

รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ ดร. นิวัตร จันทรศิริพรชัย
สพ.บ. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), M.Sc. (SLU, Sweden),
Ph.D. (Utrecht, The Netherlands)

การใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีก

Applications of Drugs and Vaccines in Poultry

รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ ดร. นิวัตร จันทร์ศิริพรชัย
สพ.บ. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), M.Sc. (SLU, Sweden),
Ph.D. (Utrecht, The Netherlands)

การใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีก

โดย : รองศาสตราจารย์ นวัตกรรม จันท์ศิริพรชัย สพ.บ., M.Sc., Ph.D.

คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02-218-9412, 081-813-6931

โทรสาร 02-252-9575, 02-255-3910

e-mail : cniwat@chula.ac.th

<http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~cniwat>

SF915   นวัตกรรม จันท์ศิริพรชัย
.น693   การใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีก
2554   กรุงเทพฯ : บริษัท ตีรณสาร จำกัด
                                หน้า 180
                                ISBN : 978-616-90302-3-2

200 บาท

ลิขสิทธิ์ของผู้เขียน

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ ไม่ว่าจะรูปแบบใดทั้งสิ้น
ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้เขียน

พิมพ์ครั้งที่ 1 : 2554

จำนวน 1,000 เล่ม

@ ผู้เขียน, 2554

พิมพ์ที่ บริษัท ตีรณสาร จำกัด 62 ถนนปั้น สีลม บางรัก กรุงเทพฯ 10500

โทรศัพท์ 0-2236-4463   โทรสาร 0-2236-6229

นายสมรพันธ์ ตีรณสาร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2554

จัดจำหน่าย : ศูนย์หนังสือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทรศัพท์ 02-218-9881

คำนำ

หนังสือ “การใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีก (Applications of Drugs and Vaccines in Poultry) เป็นหนังสือที่กล่าวถึงการใช้ยา และวัคซีนในสัตว์ปีก ได้แก่ ชนิดของยา ชนิดของวัคซีน วิธีการใช้ยา และวิธีการใช้วัคซีนในสัตว์ปีก ซึ่งหนังสือการใช้ยาและวัคซีนในสัตว์ปีกเล่มนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมจากเอกสารที่ใช้ในการบรรยายให้แก่นิสิตสัตวแพทย์ ตลอดจนสัตวแพทย์ที่ทำงานทั้งในภาครัฐบาล และภาคเอกชน รวมทั้งได้รวบรวมจากตำรา และเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยาและวัคซีนที่มีการใช้ในในสัตว์ปีก ตลอดจนประสบการณ์ในการเรียนการสอน ด้านการป้องกัน การบำบัด และการแก้ปัญหาด้านโรคและการผลิตสัตว์ปีกในประเทศไทย โดยมุ่งหวังให้เป็นหนังสือที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สัตวแพทย์ นิสิตสัตวแพทย์ บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความสนใจในศาสตร์ด้านยาและวัคซีนในสัตว์ปีก เพื่อเป็นหนังสือประกอบการเรียนการสอน วิชาอายุรศาสตร์สัตว์ปีก วิชาการจัดการสุขภาพสัตว์ปีกและวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนด้านสุขภาพสัตว์ปีก ตลอดจนเป็นคู่มือในการประกอบวิชาชีพแก่สัตวแพทย์ที่มีความสนใจในด้านการจัดการสุขภาพสัตว์ปีก การบำบัดและการป้องกันโรคสัตว์ปีก

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ครูบาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่าแก่ผู้เขียนในการประกอบวิชาชีพสัตวแพทย์ ที่ให้ความรู้ คำแนะนำและความช่วยเหลือในการทำงานด้านสุขภาพสัตว์ปีกตลอดมา และขอขอบคุณสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ ดร.นิวัตร จันทร์ศิริพรชัย

ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

14 กุมภาพันธ์ 2554

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ : การใช้ยาในสัตว์ปีก	1-13
บทนำ	1
วิธีการให้ยา	6
การให้โดยการยาละลายน้ำ	6
ตัวอย่างการคำนวณการให้ยาโดยการละลายน้ำ	9
คุณสมบัติทางเคมีของสารที่ออกฤทธิ์และคุณภาพของน้ำที่ใช้กับสัตว์	9
การให้ยาโดยการผสมอาหาร	11
ตัวอย่างการคำนวณการให้ยาโดยการผสมอาหาร	12
การให้ยาโดยการฉีด	12
2 ยาต้านจุลชีพ	14-57
การจัดจำแนก	14
การดื้อยาต้านจุลชีพ	16
ความสัมพันธ์ระหว่างค่าความเข้มข้นของยาและระยะสัมผัสแบบที่เรื้อร	18
กลุ่มเบตาแลคแตม : เพนนิซิลลิน	23
กลุ่มเบตาแลคแตม : เซฟฟาโลสปอริน	25
กลุ่มแอมฟินิคอล	27
กลุ่มเตตราซัยคลิน	29
กลุ่มแมคโครลิด	31
กลุ่มลินโคซามิด	32
กลุ่มพลูโรมิวทิลิน	33
กลุ่มฟลูออโรควิโนโลน	33
กลุ่มอะมิโนไกลัยโคซายด์	35
กลุ่มซัลโฟนามายด์	38
กลุ่มไซคลิกเปปไทด์	39
กลุ่มไนโตรฟูแรน	40
กลุ่มยาอื่น ๆ	40
สารเร่งการเจริญเติบโต	41
การตกค้างของยาต้านจุลชีพในสัตว์ปีก	43

อันตรายจากยาสัตว์ตกค้าง	45
3 สารต้านเชื้อราและสารต้านสารพิษจากเชื้อรา	58-64
สารต้านเชื้อรา	58
สารยับยั้งเชื้อรา	58
ยาต้านเชื้อรา	60
ยาต้านเชื้อราตามระบบ	61
ยาต้านเชื้อราสำหรับใช้ภายนอก	62
4 ยาต้านปรสิต	65-87
การจำแนกยาต้านปรสิต	65
ยากำจัดพยาธิภายในสัตว์ปีก	65
ยากำจัดพยาธิตัวกลม	65
ยากำจัดพยาธิตัวตืด	68
ยากำจัดพยาธิภายนอกหรือยาฆ่าแมลง	71
รูปแบบการใช้ยาฆ่าแมลงในสัตว์ปีก	71
การจำแนกยาฆ่าแมลงในสัตว์ปีก	72
สารประกอบกลุ่มที่สกัดจากพืช	72
สารประกอบกลุ่มออร์กาโนฟอสเฟต	73
สารประกอบกลุ่มออร์กาโนคลอรีน	74
สารประกอบกลุ่มคาร์บาเมต	74
ยาต้านบิด	75
ยารักษาโรคมลาเรียสัตว์ปีก	81
ยารักษาโรคลิวโคซัยโตซูโนซิส	82
ยารักษาโรคซิสโตโมเนียซิส	82
5 สารฆ่าเชื้อสำหรับฟาร์มสัตว์ปีก	88-113
การฆ่าเชื้อและสารฆ่าเชื้อ	89
การออกฤทธิ์ของสารระงับเชื้อ	90
การออกฤทธิ์ของสารฆ่าเชื้อ	90
ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของสารฆ่าเชื้อและสารระงับเชื้อ	90
คุณสมบัติของสารระงับเชื้อ	92
คุณสมบัติของสารฆ่าเชื้อ	92

วัตถุประสงค์ในการใช้สารฆ่าเชื้อ	92
การจำแนกชนิดของการฆ่าเชื้อ	93
สารซักฟอก	94
สารประกอบควาเตอร์นารีแอมโมเนียม	94
แอลกอฮอล์	96
ฮาโลเจน	97
อนุพันธ์น้ำมันดิน	101
อนุพันธ์ยางไม้	104
อัลดีไฮด์	104
การรมฆ่าเชื้อ	106
สารออกซิไดซ์	107
สารประกอบปรอท	108
สารประกอบสี	108
สารฆ่าเชื้ออื่น ๆ	108
6 การใช้วัคซีนในสัตว์ปีก	114-144
ชนิดของวัคซีนในสัตว์ปีก	114
สุขศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการทำวัคซีน	116
การเลือกและการเก็บรักษาวัคซีน	116
การเตรียมวัคซีน	119
การกำจัดอุปกรณ์การทำวัคซีนที่ใช้แล้ว	120
การให้วัคซีน ณ โรงฟัก	120
วิธีการทำวัคซีน	121
การทำวัคซีนโดยการพ่นเป็นละออง	121
การเตรียมตัวก่อนการให้วัคซีนด้วยวิธีการพ่นเป็นละออง	123
ขนาดของหยดวัคซีน	123
สายพันธุ์ของวัคซีนสำหรับการให้วัคซีนโดยการพ่นเป็นละออง	124
การปฏิบัติงานระหว่างการทำวัคซีนโดยการพ่นเป็นละออง	125
การบำรุงรักษาอุปกรณ์ที่ใช้ในการพ่นเป็นละออง	125
การทำวัคซีนโดยการฉีด	126
การเตรียมตัวก่อนเริ่มทำวัคซีน	126
การปฏิบัติงานระหว่างการฉีดวัคซีนเข้าใต้ผิวหนัง	127

การประเมินคุณภาพของการฉีดวัคซีน	127
การทำวัคซีนโรคนิวคาสเซิลเชื้อตายโดยการฉีด	129
การทำวัคซีนโดยการละลายน้ำดื่ม	129
การทำวัคซีนโดยการหยอดจมูก หยอดตา และ หยอดปาก	130
การทำวัคซีนโดยการแทงปีก	130
การทำวัคซีนโดยการฉีดไข่ฟัก	131
การให้วัคซีนป้องกันโรคในไก่เนื้อ	131
วัคซีนป้องกันโรคไวรัส	135
วัคซีนป้องกันโรคแบคทีเรีย	138
วัคซีนโรคบิด	140
ปัจจัยที่มีผลต่อการทำวัคซีน	140
การแพ้วัคซีนหรือปฏิกิริยาต่อวัคซีน	141
ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตอบสนองต่อวัคซีน	142
7 ตัวอย่างโปรแกรมวัคซีนในสัตว์ปีก	145-149
   บรรณานุกรม	150-157
   ดรรชนี	158-180

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 กลุ่มยาและเคมีภัณฑ์ที่ห้ามใช้ในสัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภค	3
1.2 ยาที่สหภาพยุโรปห้ามใช้ในสัตว์ที่ให้อาหารเพื่อการบริโภค และประเทศญี่ปุ่นห้ามตรวจพบสารตกค้าง	4
1.3 มาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับสัตว์ปีก	10
1.4 การใช้ยาออกซีเตตราซัยคลิน และเอนโรฟลอกซาซิน ต่อการติดเชื้อ อี. โคไล ในไก่เนื้อ	13
2.1 การออกฤทธิ์ การดูดซึมที่ลำไส้ และขอบเขตการออกฤทธิ์ของยาด้านจุลชีพ	19
2.2 ยาด้านจุลชีพที่ควรใช้ร่วมกัน และไม่ควรใช้ร่วมกัน	20
2.3 ยาด้านจุลชีพที่ให้ใช้ในระบบทางเดินหายใจหรือระบบทางเดินอาหาร ด้วยการผสมอาหาร ผสมน้ำ หรือให้โดยการฉีด	20
2.4 ผลการทดสอบความไวต่อยาด้านจุลชีพต่อแบคทีเรียก่อโรคในไก่ ที่รวบรวมระหว่าง พ.ศ. 2548-2553	21
2.5 การจำแนกการออกฤทธิ์ของยาด้านจุลชีพตามความเข้มข้นและระยะสัมผัสแบคทีเรีย	22
2.6 การเปรียบเทียบคุณสมบัติของเซฟฟาโลสปอรินในแต่ละรุ่น	26
2.7 ขนาดของคลอโรเตตราซัยคลินที่แนะนำขนาดให้ใช้ในอาหารสัตว์	31
2.8 ยาด้านจุลชีพที่นิยมใช้ผสมอาหารให้สัตว์ปีกกินเพื่อเร่งการเจริญเติบโต	42
2.9 เส้นทางการบริหารยา ขนาดยา และช่วงเวลาการให้ยาด้านจุลชีพในสัตว์ปีก	49
2.10 โรคและยาที่ใช้ในการรักษาโรคในสัตว์ปีก	50-57
3.1 แนวทางการใช้ยาด้านเชื้อรา ต่อเชื้อราชนิดต่างๆ	64
3.2 การบริหารยา และขนาดยาด้านเชื้อรา	64
4.1 พยาธิที่พบบ่อยในสัตว์ปีก	69-70
4.2 ปรสิตภายนอกที่พบบ่อยในไก่	71
4.3 ยากำจัดปรสิตภายใน ภายนอก และโปรโตซัวที่สำคัญในสัตว์ปีก	83-85
4.4 ยาขับพยาธิ (coccidiostat) ที่มีใช้ในปัจจุบัน	86
4.5 ยารักษาโรคขับพยาธิ (coccidiocidal) ที่มีใช้ในปัจจุบัน	87
5.1 สารฆ่าเชื้อที่นิยมใช้ในประเทศไทย	112

5.2	ประสิทธิภาพของสารฆ่าเชื้อชนิดต่าง ๆ ต่อเชื้อโรคแต่ละชนิด	113
6.1	การเปรียบเทียบคุณสมบัติของวัคซีนเชื้อเป็น และเชื้อตาย	118
6.2	การเก็บรักษาวัคซีนเชื้อเป็น และเชื้อตาย	118
6.3	สายพันธุ์ของไวรัสที่นำมาเตรียมวัคซีนโรคนิวคาสเซิล	124
6.4	ตัวอย่างการจดบันทึกการใช้วัคซีน	128
6.5	เปรียบเทียบคุณสมบัติวัคซีนเอ็มจี	139
7.1	ตัวอย่างโปรแกรมวัคซีนในพ่อ แม่พันธุ์ไก่เนื้อ	145
7.2	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในพ่อ-แม่พันธุ์ไก่ไข่	146
7.3	ตัวอย่างโปรแกรมวัคซีนในไก่ไข่	147
7.4	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในไก่เนื้อ 1	148
7.5	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในไก่เนื้อ 2	148
7.6	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในไก่เนื้อ 3	148
7.7	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในพ่อ-แม่พันธุ์เป็ดเนื้อ	149
7.8	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในเป็ดเนื้อ	149
7.9	ตัวอย่าง โปรแกรมวัคซีนในเป็ดไข่	149

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ความสมดุลทางเภสัชจลนศาสตร์ และเภสัชพลศาสตร์ของยาด้านจุลชีพในการยับยั้งเชื้อ	18
2.2 วงจรตับลำไส้ของยา	31
2.3 กลไกการออกฤทธิ์ของยาซัลฟานามายด์ และไตรเมโทพริม	38
5.1 ลำดับของความทนทานของเชื้อโรคชนิดต่างๆ ต่อสารฆ่าเชื้อ	113

คำย่อที่ใช้ในหนังสือ

กก. = กิโลกรัม

ชม. = ชั่วโมง

ซม. = เซนติเมตร

มก. = มิลลิกรัม

มค.ก. = ไมโครกรัม

มค.ล. = ไมโครลิตร

มล. = มิลลิลิตร

im = intramuscular = การฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อ

po = per oral = การให้ยาทางปาก

ppm = part per million = ส่วนในล้านส่วน

sc = subcutaneous = การให้ยาโดยการฉีดยาเข้าใต้หนัง

top = topical = การให้ยาภายนอก

(Introduction : Poultry Drug Application)

บทนำ

องค์ประกอบสำคัญของการเลี้ยงสัตว์ปีกในปัจจุบัน ได้แก่

1. องค์ประกอบฟาร์ม เช่น โรงเรือน และวัสดุอุปกรณ์ในการเลี้ยงสัตว์ปีก
2. การจัดการฟาร์ม
3. การจัดการสุขภาพสัตว์
4. การจัดการสิ่งแวดล้อม

โดยองค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้มีผลต่อการได้รับใบรับรองมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงสัตว์ปีกจากกรมปศุสัตว์ ซึ่งในการเลี้ยงสัตว์ปีกทั้งในรูปแบบการเลี้ยงสัตว์ปีกหลังบ้าน และการเลี้ยงสัตว์ปีกในระดับอุตสาหกรรม นอกจากการจัดการการเลี้ยงที่ดีแล้ว การจัดการสุขภาพสัตว์ปีกนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการจัดการให้ได้ผลผลิตตามเป้าหมาย เมื่อเกิดการระบาดของโรคขึ้นในฟาร์มสัตว์ปีก หมายถึงความล้มเหลวในการเลี้ยงและการผลิตสัตว์ปีก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความล้มเหลวในด้านการจัดการ อาหาร ระบบความปลอดภัยทางชีวภาพ การทำความสะอาดและการฆ่าเชื้อ หรือด้านวัคซีนและวิธีการทำวัคซีน อย่างไรก็ตาม การป้องกันโรคในฟาร์มสัตว์ปีก ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้โดยง่าย แม้จะมีการจัดการในการเลี้ยงสัตว์ปีกที่ดีแล้วก็ตาม เนื่องจากการเกิดโรคในสัตว์ปีกนั้นมาจากปัจจัยที่หลากหลายซึ่งมีสมมุติฐานของโรคแตกต่างกันไป โดยอาจมีสมมุติฐานจากไวรัส (Chansiripornchai and Sasipreeyajan, 2006) แบคทีเรีย (กฤดา และ นิวัตร, 2550) โปรโตซัว (นิวัตร, 2550ก) และ หนอนพยาธิต่าง ๆ โดยโรคเหล่านี้มักมีพาหะนำโรคหรือแหล่งรังโรคที่แตกต่างกันไป เช่น แมลง นก

หนู น้ำและอาหารที่ปนเปื้อน เป็นต้น นอกจากโรคติดเชื้อมันยังสามารถพบการเกิดโรคที่ไม่ได้มีสาเหตุจากโรคติดเชื้อ เช่น โรคท้องมาน โรคกระดูกอ่อนหรือโรคทางเมตาบอลิซึมต่าง ๆ ซึ่งอาจเรียกโรคเหล่านี้โดยรวมว่าโรคไม่ติดเชื้อ ซึ่งเมื่อเกิดโรคขึ้นก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำการรักษาและ/หรือทำการป้องกันและควบคุมโรค เพื่อลดหรือป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการรักษา การป้องกันและควบคุมโรค สามารถทำได้หลายวิธีขึ้นกับกระบวนการเกิดโรค และระบาดวิทยาของโรคที่เกิดขึ้นเหล่านั้น โดยทั่วไปวิธีการในการรักษา ป้องกัน และควบคุมโรคในสัตว์ปีกนั้น ได้แก่ การใช้ยาชนิดต่าง ๆ ในการรักษาและป้องกันโรค การส่งเสริมให้ร่างกายสัตว์ปีกมีสุขภาพที่ดีในการต้านทานโรค เช่น การให้วิตามินและแร่ธาตุ การจัดการสิ่งแวดล้อมรอบตัวสัตว์ปีกที่เหมาะสม เพื่อลดปริมาณตัวก่อโรคให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการลดการทรมาณของสัตว์ปีกต่อโรคต่าง ๆ อย่างไรก็ตามควรระลึกไว้เสมอว่า ไม่ควรใช้ยาในการแก้ปัญหาในฟาร์มสัตว์ปีกเพียงอย่างเดียว โดยไม่แก้ปัญหาความผิดพลาดหรือความล้มเหลวของการจัดการในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุของการระบาดของโรค นอกจากวิธีการเหล่านี้ การให้วัคซีนเพื่อให้ร่างกายรู้จักและสร้างภูมิคุ้มกันต่อจุลชีพในวัคซีน ก่อนที่สัตว์ปีกจะได้รับจุลชีพก่อโรคจากการติดเชื้อตามธรรมชาติ นับเป็นวิธีการในการป้องกันโรคสัตว์ปีกที่มีประสิทธิภาพ และมีความจำเป็นต้องทำในสภาพที่ยังไม่สามารถป้องกันจุลชีพก่อโรคเข้าสู่ฟาร์มสัตว์ปีกได้อย่างสมบูรณ์ ในบทนี้จะกล่าวถึงหลักการรักษาและป้องกันโรค ด้วยการใช้อยาชนิดต่าง ๆ ที่มี

ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ปีกในปัจจุบัน การใช้ยาในการป้องกันและรักษาโรคนั้น ถ้าใช้อย่างเหมาะสมจะสามารถหยุดการตาย และลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากโรคที่มีสาเหตุจากแบคทีเรีย โปรโตซัว และหนอนพยาธิได้ แต่ในทางตรงข้ามการใช้ยาที่ไม่เหมาะสมจะส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพ ต้นทุน และอาจเกิดอันตรายต่อสัตว์ปีกและผู้บริโภคได้ ดังนั้นควรใช้ยาด้วยปริมาณ และระยะเวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อลดปริมาณจุลชีพซึ่งเป็นสาเหตุของโรคในฟาร์มลงและขจัดโรคออกไปในที่สุด เมื่อสัตว์ปีกมีสุขภาพดี ผลผลิตก็จะเพิ่มขึ้น ในการรักษาโรคสัตว์ปีกมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันสัตว์ปีกที่ยังไม่ป่วยไม่ให้เกิดการป่วยหรือการติดเชื้อ และการรักษาสัตว์ปีกที่ป่วยแล้วให้หายจากการป่วยอย่างรวดเร็ว เพื่อลดความเสียหายจากการเจ็บป่วยและลดการแพร่กระจายจุลชีพก่อโรคไปยังสัตว์ปีกที่มีสุขภาพดี อย่างไรก็ตาม สัตว์ปีกบางตัวในฝูงที่ป่วย อาจมีการป่วยมากจนไม่สามารถรักษาได้ หรือรักษาแล้วก็ไม่คุ้มค่า สัตว์ปีกเหล่านี้ ควรทำการคัดออกและทำการ euthanase หรือแยกออกมาเพื่อรักษาเป็นรายตัว โดยทั่วไปการรักษาโรคสัตว์ปีกที่เลี้ยงเชิงอุตสาหกรรมไม่ได้ทำการรักษาเป็นรายตัว เนื่องจากสัตว์ปีกทั้งฝูงมีจำนวนมากและสัตว์ปีกไม่ได้ป่วยทุกตัว หรือสัตว์ปีกที่ป่วยอาจไม่ได้อยู่ในระยะการป่วยเดียวกัน ดังนั้นในการให้ยาจึงควรให้ยาต่อเนื่องอย่างน้อย 5 วัน โดยเฉพาะยาต้านจุลชีพ เพื่อให้ยาถึงผลต่อสัตว์ปีกป่วยในทุกระยะ ภายหลังจากให้ยา สิ่งที่ต้องคำนึงคือ ระยะหยุดยาซึ่งควรเป็นไปตามประกาศของกรมปศุสัตว์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความปลอดภัยต่อผู้บริโภค และสอดคล้องกับเงื่อนไขในการส่งออกสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์สัตว์ปีก

ตามข้อกำหนดของกรมปศุสัตว์ การใช้ยาในการป้องกันและรักษาโรคสัตว์ปีกนั้น ให้ถือปฏิบัติตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม เลขที่ มอก. 7001-2540 เรื่องข้อกำหนดการควบคุมการใช้ยา

บทนำ : การใช้ยาในสัตว์ปีก

สำหรับสัตว์ และต้องมีความเคร่งครัดในระยะหยุดยาก่อนจำหน่ายสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีก เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มียาตกค้างในเนื้อสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีก โดยเฉพาะไม่มียาที่ประกาศห้ามใช้อย่างเด็ดขาด (ตารางที่ 1.1 และ 1.2) ดังนั้นยาที่ใช้ในสัตว์ปีกนั้นต้องเป็นยาที่มีทะเบียนเท่านั้น โดยทั่วไปยาที่มีจำหน่ายในท้องตลาดอย่างถูกต้องตามกฎหมายจะเป็นยาที่ได้รับการทดสอบและรับรองจากคณะกรรมการอาหารและยา ว่ามีประสิทธิภาพดีพอและปลอดภัยในการรักษาโรคสัตว์ปีก อย่างไรก็ตามยาที่ผ่านการทดสอบแล้วว่ามีประสิทธิภาพดี อาจพบว่าด้อยประสิทธิภาพลงได้ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น

1. การวินิจฉัยโรคที่ผิดพลาด
2. การจัดการฟาร์มที่ไม่เหมาะสม
3. การเลือกยาที่ไม่เหมาะสม
4. วิธีการให้ยาที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม
5. คุณภาพของน้ำหรืออาหารที่ใช้ในการผสมยาไม่เหมาะสม เป็นต้น

ข้อควรพิจารณาในการใช้ยาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ขายควรพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนการใช้ยาในการป้องกันและรักษาโรคสัตว์ปีก เพื่อให้การป้องกันและรักษาโรคสัตว์ปีกได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนี้ข้อควรพิจารณาเบื้องต้นในการใช้ยาในสัตว์ปีกแล้วการปรับปรุงความสามารถในการใช้ยาควรพิจารณาสิ่งต่อไปนี้

1. ผลการวินิจฉัยโรค
2. ผลการตรวจสอบความไวของเชื้อต่อยาต้านจุลชีพ
3. ผลตอบสนองของยาภายหลังการใช้
4. ชนิดของยา เป็นยาชนิดยับยั้งหรือทำลายเชื้อแบคทีเรีย
5. การออกฤทธิ์ของยา
6. ความขัดแย้งต่อยาอื่น
7. ฤทธิ์ยาที่มีผลต่อการสร้างภูมิคุ้มกัน